

Vårdetik med livsåskådningsvetenskap

Forskning 2009 – 2013

Ett profilområde för Ersta Sköndal högskola

Vårdetik med livsåskådningsvetenskap utgör sedan många år ett särskilt profilområde för Ersta Sköndal högskola. Det finns inte någon annan högskola i Sverige som ger sina blivande sjuksköterskor så många akademiska poäng i detta ämne som vår högskola gör. Genom samarbetsavtal med Karolinska institutet kan högskolan också erbjuda doktorander en stimulerande och konkurrenskraftig forskarutbildningsmiljö. Det ingår i visionen för högskolans forskningsprogram att under de närmaste fem åren vidareutveckla och stärka forskningsinsatserna i vårdetik med livsåskådningsvetenskap.

Högskolans forskning i detta ämnesområde har en tradition som sträcker sig drygt två decennier bakåt i tiden. 1988 bildades vid Ersta Diakonisällskap Ersta vårdetiska institut, en plats för forskning, information, undervisning och idéspridning om angelägna etiska och livsåskådningsmässiga frågor i vård och social omsorg. Ersta vårdetiska institut kom till efter en utredning från UHÄ, som pläderade för humanioras plats i vårdutbildningar. Institutet var under 1988 – 2003 en viktig nationell och internationell mötesplats för vårdetiska frågor. Numera ingår vårdetik med livsåskådningsvetenskap i Institutionen för vårdvetenskap och utgör där en livaktig forskningsmiljö.

Forskningsämnen i vårdetik och livsåskådningsvetenskap har sin bas vid teologiska institutionen i Uppsala. De har vid Ersta Sköndal högskola byggts upp i nära samarbete mellan medarbetare på högskolan och vid teologiska institutionen. Som en del av tillämpad etik studeras vårdetik även vid filosofiska och andra teologiska institutioner i Sverige samt vid olika institut- och centrumbildningar. Vi har nära kontakter med flera av de lärosäten och institutioner som fokuserar etiska problem som uppkommer ur vårdpraxis och vårdforskning.

Forskning i vårdetik

Vårdetik kan fungera som ett paraplybegrepp för biomedicinsk etik, klinisk etik, omvårdnadsetik och den sociala omsorgens etik. Vårdetik är ett relativt ungt ämne i den akademiska världen men har ändå sedan 1970-talet hunnit etablera sig som ett av de största och mest vitala områdena inom den tillämpade etikens fält. Studier i ämnet innefattar såväl praktiska problem i vårdens och omsorgens vardag som teoretiska frågor.

Utmärkande för vårdetisk forskning vid Ersta Sköndal högskola är ambitionen att vidga synsätten på etikens potential och resurser. Normativa moralsystem lämnar sällan tillfredsställande svar på komplexa frågor. Vårdetisk forskning vid högskolan har därför i fokus även andra utgångspunkter är de som traditionellt velat få oss att avgöra handlingars riktighet. Etikens personliga såväl som dess sociala och interaktiva sida framhålls genom att dygdeteoretiska, diskursetiska och narrativa inriktningar bearbetas. Ytterligare ett kännetecken för högskolans vårdetiska forskning är ambitionen att låta filosofisk-etisk begreppsanalys växelverka med empiriska studier. Teoretiska begrepp behövs när den praktiska vårdverkligheten skall utforskas. Resultat från sådana studier kan i sin tur utmana redan etablerade begrepp och ge upphov till påverkan och eventuell korrigerande av dessa. Därutöver uppmärksammas också olika livsåskådningars betydelse för ställningstaganden i problematiska vårdfrågor. Likaså studeras hur skilda människosynsuppfattningar har betydelse för hur vårdproblem hanteras. Syftet med forskningen är att den skall ge verktyg för reflektion över svåra frågor i vården samt bidra till teoriutveckling på vårdetikens område.

Forskning om livsåskådningsfrågor i hälso- och sjukvård

Den livsåskådningsvetenskapliga forskningen inom hälso- och sjukvård har en inriktning mot individuella och allmänt spridda livsåskådningars (till exempel existentialism, humanism samt religioners trossystem) betydelse inom olika områden av vården. Sådana områden kan vara individers upplevelser av hälsa och ohälsa eller mottagande respektive avvisande av vård. Det kan också gälla filosofiskt och/eller teologiskt grundade omvårdnadsmodeller. Syftet är att öka kunskapen om livsåskådningars betydelse i vården, vilket kan leda till bättre vårdmöten och förbättrad hälsa hos vårdtagaren.

Forskningsprojekten inriktas mot i huvudsak två områden:

- (1) livsåskådningens betydelse för hälso- och ohälsoprocesser i vårdkontext och
- (2) kritiskt analytiska studier av livsåskådningsinnehåll i omvårdnadsteorier/modeller och medicinsk filosofi samt konstruktiva bidrag till livsåskådningsmässigt/filosofiskt tänkande kring synen på t.ex. människan, vård och omvårdnad samt hälsa.

Dessa områden har tydliga beröringspunkter med varandra, men det finns en skillnad i tyngdpunkt. Projekten under (1) har i huvudsak en *empirisk* inriktning (exempelvis livsåskådningens betydelse vid vård av svårt sjuka barn, livsåskådningsmässiga reflektioner hos äldre och livsåskådningsmässiga uppfattningars betydelse för mottagande och avvisande av vård) samt en konstruktiv inriktning mot bland annat stödsamtal kring livsåskådningsfrågor som kan ha betydelse vid livsstilsrelaterad ohälsoproblematik. Forskningen under (2) har en *filosofisk inriktning* i form av dels kritisk analys av filosofiskt tänkande inom vård (till exempel användandet av filosofiska livsåskådningar som existentialismen och humanismen), dels konstruktivt tänkande, exempelvis konstruktion/förbättring av vård/omvårdnadsmodeller eller begreppsbildning. Inom ramen för dessa huvuduppgifter ligger också teori- och metodutveckling.

Efterfrågan och relevans

Det finns idag en stark efterfrågan i samhället på bearbetning och analys av vårdetiska frågeställningar, detta av en rad olika skäl. Bland annat har utvecklingen inom biomedicinsk forskning under en relativt kort tidsrymd lett till nya och tidigare oanade möjligheter att förebygga, bota och lindra sjukdomar. Det ställer människor inför helt nya valsituationer. Landvinningarna inom medicinsk teknik medför att traditionella begrepp inom vården som hälsa, autonomi och livskvalitet omprövas. De rättigheter patienten numera har ger stoff åt en förnyad diskussion om individers krav och samhällets skyldigheter. Den demografiska utvecklingen har lett till ett allt större vård- och omsorgsbehov hos en åldrande befolkning, samtidigt som det samhällsekonomiska utrymmet är begränsat. Detta medför att prioriteringsdiskussioner allt oftare kommer på dagordningen. Allt mer vård utförs i människors privata hem, varför en diskussion om hemmets specifika värden kontra den institutionella vårdens instrumentella karaktär aktualiseras. Åtskilliga rehabiliteringsfrågor som kommit i fokus inte minst genom den politiskt uttalade ambitionen att minska långtidssjukskrivningar, tarvar vårdetisk analys och granskning. Mötet med andra kulturer och livsåskådningar väcker ett ökat intresse för värderingsfrågor.

För att möta intresset för detta slag av vårdetiska frågeställningar har forskarna vid Ersta Sköndal högskola ägnat sig åt både begreppslig fördjupning och empiriskt förankrade studier i bland annat etik i hemmets sfär, genetisk vägledning, yrkesetik och rehabilitering med otraditionella terapier.

Forskningsseminarium

Navet i vår forskningsverksamhet utgörs av ett aktivt arbetande seminarium med sammanträden varannan till var tredje vecka. Syftet med seminarierna är i första hand att bereda doktorander, licentiander samt magisterstuderande tillfälle att ventilera avhandlingstexter/ uppsatsutkast. Här granskas även texter i vardande av etablerade forskare. Deltagarna i seminariet är forskarstuderande och forskare från Ersta Sköndal högskola men också från andra lärosäten som arbetar med vårdetik och livsåskådningsfrågor.

Pågående och planerade projekt

Hamiltonseminariet

Hamiltonseminariet startade 2006 och bedrivs i projektform. Det syftar till att årligen i ett utåtriktat seminarium för en bredare krets av forskare, lärare, vårdpersonal, sjukvårdsadministratörer och en intresserad allmänhet presentera aktuell forskning kring vårdetiska frågeställningar. Fyra seminarier har hållits på följande teman: Nya vägar i vårdetiken 2005, hem och etik 2006, etik och rehabilitering 2007 samt etik och rätten till en värdig död 2008. Projektet har genererat tre antologier: *Nya vägar i vårdetiken* (2007), *Hemmets vårdetik. Om vård av äldre i livets slutskede* (2008), *Rehabilitering – en etisk utmaning för vården* (2008) samt en arbetsrapport: *Värdighet och döende* (2009). Projektet leds av Gunilla Silfverberg och finansieras av Margareta Hamiltons donationsfond.

Begreppet arbetsförmåga

Detta projekt utgörs av en litteraturstudie samt en filosofisk analys av begreppet arbetsförmåga. Studien har flera utgångspunkter. En är den dagsaktuella debatten om arbetsoförmågans ställning som huvudkriterium vid beslut om sjukförsäkring samt det nya lagstiftningsarbete inom försäkringsområdet som just genomförts. En annan utgångspunkt är de analyser som utförts inom skilda discipliner som pedagogik, psykologi och sociologi av möjligheten att mäta arbetsförmåga eller några av dess beståndsdelar som till exempel yrkeskompetens. En tredje utgångspunkt är utvecklingen inom det filosofiska området handlingsteori, där särskilt idéer om handlingsförmåga uppmärksammas. I studien görs också ett försök att relatera arbetsoförmåga till sjukdomsbegreppet. Olika teorier om sjukdom och hälsa får därmed en central plats i projektet. Projektet som utförs av Lennart Nordenfelt har hittills resulterat i monografien *The Concept of Work Ability* (2008). Det har stötts av Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS) och fortsätter i samarbete med Rikscentrum för Arbetslivsrelaterad Rehabilitering vid Linköpings universitet.

Hästens och hundens betydelse för människors hälsa, livskvalitet och välbefinnande

Sällskapsdjur har i allt större utsträckning kommit att användas inom vård, socialt behandlingsarbete och rehabilitering. Att ha kontakt med och att umgås med djur förmodas tillfredställa grundläggande mänskliga behov. Vissa forskare hävdar att vi har en medfödd benägenhet att samverka med djur. Det har under senare tid gjorts gällande att vissa sällskapsdjur, framför allt häst, hund och katt, kan ha läkande och hälsofrämjande effekter. På skilda sätt för olika människor antas djur kunna bidra till psykiskt, fysiskt och socialt välbefinnande. Djur ses som naturliga terapeuter: de är inte värderande, de lyssnar, stödjer och visar empati via icke-verbal kommunikation. Djurens betydelse för människors hälsa och för att återvinna hälsa är dock i stort sett ett outforskat fält.

Detta forskningsprogram fokuserar hästens och hundens betydelse för människors hälsa, livskvalitet och välbefinnande. Forskningen om effekterna av vård- och rehabiliteringsformer där djur medverkar i behandlingsprocessen är mycket sparsam. Det finns viss forskning om ridterapi, huvudsakligen inom medicin och paramedicin, vilken har lyft fram hästumgängets och ridningens gynnsamma inverkan i fysiskt, kognitivt, emotionellt och psykosocialt avseende. Hundens roll är svårare att identifiera, då den oftast nämns i samband med andra sällskapsdjur. Vissa resultat tyder på att hundens närvaro på ålderdomshem minskar upplevelser av ensamhet och lindrar depression.

Det övergripande målet med det föreslagna forskningsprogrammet är att bidra till allsidig kunskap om hästens och hundens terapeutiska funktion och betydelse i människovården. Mera specifikt syftar programmet till

- att mångsidigt och flerperspektiviskt utvärdera hästens och hundens terapeutiska roll i socialt behandlingsarbete respektive äldrevård
- att kartlägga hinder och möjligheter för att ordinera otraditionella behandlingsformer med hästen som medarbetare
- att initiera en kvalificerad diskussion om användbara begrepp då djur, framför allt hästen och hunden medverkar i vård och behandling
- att bidra till teoribildningen om vad djuret, i första hand hästen och hunden, gör för människans förståelse av sig själv, sitt ansvarstagande och sina personliga resurser.

Programmet, som är under uppbyggnad, är tvärvetenskapligt och involverar bland annat filosofer, teologer och vårdvetare. Filosofisk-etisk begreppsanalys kommer att växelverka med empiriska studier.

Ridterapi – fakta och framtid

Det övergripande målet för detta projekt är att undersöka de ekonomiska och vårdpolitiska möjligheterna att använda ridterapi inom neurologisk rehabilitering, möjligheterna till ridning som friskvård samt resonera om dess betydelse för individ och samhälle. Projektet syftar till att samla in relevanta data för en diskussion om ridterapiens ekonomiska förutsättningar, faktiska och praktiska tillgänglighet samt vårdetiska motivering. Följande frågeställningar undersöks:

- Hur ser dagsläget ut för tillgången till ridterapi inom neurologisk rehabilitering?
- Vad finns det för möjligheter respektive hinder att ordinera ridterapi ur beslutsfattarens och vårdgivarens perspektiv?
- Hur ser möjligheterna att bedriva ridterapi ut på ridanläggningar i Sverige?
- Hur ser förutsättningarna för övergång från ridterapi till ridning som friskvård ut?
- Kan det finnas ett mellansteg från ridterapi till ridning som friskvård?
- Vilka är de faktiska kostnaderna för ridterapi för patienten och för samhället?

Bearbetningen och redovisningen av frågeställningarna skall ge underlag till olika scenarier för ridterapi i samband med neurologisk rehabilitering utifrån de olika perspektiven individ/samhälle. En diagnosgrupp, neurologiska sjukdomar, har valts för att göra undersökningen hanterlig men avsikten är att resonemangen skall vara användbara även för personer med andra funktionsnedsättningar.

Projektet pågår 1 mars 2009 – 1 mars 2011. Det finansieras av Stiftelsen Svensk Hästforskning och leds av Gunilla Silfverberg.

Modeller för psykisk störning och deras betydelse för gemensamt beslutsfattande

Projektet syftar dels till att karakterisera modeller för psykisk störning hos företrädare för olika personalkategorier inom vuxenpsykiatriska team samt hos patienter och anhöriga, dels till att undersöka betydelsen av förekomsten av olika modeller när det gäller upplevelsen av kvalitén på gemensamt beslutsfattande. Undersökningsgruppen innefattar teampersonal, patienter och anhöriga knutna till de psykiatriska klinikerna i Motala, Oskarshamn och Värnamo. Det empiriska arbetet utfördes under perioden 2003 och 2007. Dokumentation pågår. Projektansvariga: Lennart Nordenfelt och Freddy Johansen, Värnamo sjukhus. Projektet finansieras av Forskningsrådet i sydöstra Sverige (FORSS).

Betydelsen av livsåskådning vid demens

Detta projekt har i fokus livsåskådningens betydelse för människor med demenssjukdomar. Ett perspektiv som hittills är mycket lite beaktat i forskning och omsorg om personer med demens är livsåskådningens betydelse för människors upplevelse av identitet, integritet och livskvalitet. Det finns anledning att anta att just de berättelser, bilder och relationer i en persons levnadshistoria som på något sätt är bärare av hans eller hennes livsåskådning är särskilt värdefulla att lyssna till och känna till.

Syftet är att undersöka livsåskådningens betydelse - såväl dess innehåll som grundhållning - för personer med demens. Kan samtal som bygger på kunskap om personens livsberättelse och livsåskådning stärka identitetskänslan och personens välbefinnande i senare stadier av demenssjukdomen?

Undersökningen sker genom bandinspelade intervjuer med personer med demens. En första intervjuomgång (den initiala fasen) med tjugo personer som nyligen genomgått demensutredning, inriktas på livsberättelsens livsåskådningsinnehåll. I en andra omgång (uppföljningsfasen) med samma intervjupersoner, undersöks betydelsen av livsberättelsen och livsåskådningen för identitetsupplevelsen och det subjektiva välbefinnandet.

Metoden är kvalitativ och hermeneutisk. Analysen av intervjuerna görs utifrån en väl prövad och i de nordiska länderna allmänt accepterad livsåskådningsdefinition, där en livsåskådning utgörs av tre komponenter:

- en kognitiv verklighetsuppfattning, där människosyn och samhällssyn är viktiga komponenter
- etiska och estetiska värderingar
- en emotionell grundhållning.

Projektet kommer att resultera i en doktorsavhandling och genomförs av sjukhusprästen och doktoranden Anders Westius tillsammans med handledarna Kjell Kallenberg och Lars Andersson.

Livsåskådning sent i livet

Mycket gamla personer har en unik ställning genom att deras liv i flera avseenden förändrats på ett genomgripande sätt och att dessa förändringar kan ses i kontexten av livsloppet. Det har framhållits att gamla påverkas av den innebörd de lägger i dessa förändringar. Denna innebörd kan förstås utifrån deras livsåskådning, som är en totalgestaltning av tillvaron i vilken generella uppfattningar om människan och världen, grundläggande värderingar och attityder ingår.

Projektet Livsåskådning sent i livet har därför som syfte att utifrån intervjumaterial studera mycket gamla (> 85 år) personers livsåskådning för att på så sätt fördjupa förståelsen av den

mening de kan ge av sin livssituation. Projektet bidrar till att öka förståelsen för de mycket gamlas livsåskådning, vilket är av stor vikt för vårdpersonal som därigenom kan möta individens vårdbehov utifrån en förståelse av de olika innebörder som dessa personer kan ge sina liv. Projektet pågår till och med 2010 och finansieras av Kultur i vården (Stockholms läns landsting) och Johanniterorden. Det leds av Lars Andersson och Margareta Nilsson.

Livsaskådningens funktion

Projektet syftar till att lägga grunden till en teori om livsåskådningens funktion, med särskilt fokus på hur livsåskådningen påverkar människors handlande och dess betydelse för hanterandet av information med avseende på hur informationen tolkas och väljs ut/sorteras bort. I föreliggande projekt konstrueras och diskuteras tre olika modeller för att förstå livsåskådningens funktion: en perspektivteoretisk modell, en handlingsteoretisk modell och en hermeneutisk modell.

Projektet har resulterat i kapitlet ”Några filosofiska kommentarer till livsåskådningssamtal i vården” i antologin *Nya vägar i vårdetiken* (red. Gunilla Silfverberg), där Anders Jeffners livsåskådningsdefinitionen preciseras med hjälp av perspektivbegreppet och knyter detta livsåskådningsbegrepp till autonomibegreppet för att visa hur livsåskådningssamma uppfattningar ligger till grund för människors autonoma beslut.

Förutom filosofisk teoribildning (bland annat handlingsteori och filosofisk hermeneutik) kommer empiriskt material från projektet *Livsaskådning sent i livet* att användas.

Ansvarig för projektet, som pågår till 2010, är Lars Andersson.

Genomförda projekt (urval)

Hästens och hundens funktion i rehabilitering och förebyggande hälsoarbete

Projektet syftade till att ge en översikt av det forskningsbaserade kunskapsläget – nationellt och internationellt – vad gäller hästens och hundens betydelse och funktion i rehabilitering och förebyggande hälsoarbete. Slutsatserna bygger på en genomgång av litteraturen inom olika forskningstraditioner, naturvetenskapliga och humanistiska och samhällsvetenskapliga. Projektet har även indikerat angelägna teman för framtida forskning och framhållit vilken relevans utvidgade kunskaper om hästen och hunden som medarbetare i vård, rehabilitering och för preventiva åtgärder kan ha för olika aktörer: politiker, vårdgivare, Försäkringskassan, enskilda personer som överväger att söka hjälp genom okonventionella behandlingsmetoder. Projektet kan ses som inledningen till det större forskningsprogram om djurens betydelse för människors hälsa, livskvalitet och välbefinnande som presenterats ovan. Projektet har finansierats av

Länsförsäkringar och utförts av Gunilla Silfverberg under 2008. Det finns redovisat i en arbetsrapport: *Hästens och hundens roll i rehabilitering och förebyggande hälsoarbete* (2009).

Hästen som terapeutiskt verktyg – om ridterapi, livskvalitet och välbefinnande

Projektet ”Hästen som terapeutiskt verktyg – om ridterapi, välbefinnande och livskvalitet” avslutades 2008. Det syftade till att undersöka betydelsen av ridterapi för personer som i vuxen ålder drabbats av stroke.

Ridterapi är en komplex aktivitet och hästens rörelser samt ridningens terapeutiska egenskaper berör många aspekter av en persons förmåga i fysiskt, psykiskt, kognitivt och socialt avseende. Projektet visade att för personer som drabbats av stroke kan hästumgänge och ridning underlätta lärandeprocesser och återupprätta mänsklig värdighet, öka förmågan att vända svårigheter till utmaningar samt bidra till upplevelser av välbefinnande och livskvalitet. Känslan av att vara kapabel och att klara mer och mer i sin ridning har betydelse för det dagliga livets kvalitet. Ridningen har även för de deltagande ryttarna stimulerat önskningar om att förverkliga livsplaner, samtidigt som ridningen blir själva medlet härtill.

En utförlig populärvetenskaplig redovisning finns i antologin *Rehabilitering - en etisk utmaning för vården* (red. Gunilla Silfverberg). Projektets slutrapport finns tillgänglig på www.esh.se/forskning/vardvetenskap/vardetik/ridterapi-vaelbefinnande-och-livskvalitet.html. Det finansierades av Stiftelsen Svensk Hästforskning och leddes av Gunilla Silfverberg.

Hemmet som den sista vårdplatsen

”Hemmets betydelse som den sista vårdplatsen – etik i hemmets och institutionens livssfär” var ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt som pågick under åren 2001-2008. Syftet var att belysa villkoren för vård i hemmet i livets slutskede, en vård som blivit allt mera vanlig och betydelsefull. Det sammanhållande temat har varit frågan om hemmets (eller olika typer av hems) betydelse för omsorg och vård av äldre personer. Särskild uppmärksamhet har fästs vid vård av dementa personer och personer i livets slutskede. Det utfördes i samverkan mellan företrädare för olika vetenskapliga discipliner, vårdetik, filosofi, etnologi samt vårdvetenskap.

Inom projektets ram produceras fyra doktorsavhandlingar. Tre har lagts fram: Ingrid Hellström, *Exploring 'Couplehood' in Dementia. A Constructivist Grounded Theory* (2005); Lise-Lotte Dwyer, *Dignity in the end of life : What does it mean to older people and staff?* (2008) och Eva M Karlsson, *Livet nära döden. Situationer, status och social solidaritet i livets slutskede* (2008). Den fjärde läggs fram under hösten 2009.

En antologi har publicerats, *Hemmets vårdetik. Om vård av äldre i livets slutskede* (red. Gunilla Silfverberg 2007). Boken innehåller tre övergripande teman, hem värdighet och autonomi, vilka belyses både ur ett teoretiskt perspektiv och med empiriska studier som underlag. Den riktar sig till dem som behöver vård och omsorg i det egna hemmet, deras anhöriga, yrkesutövare samt politiker och beslutsfattare. Projektets huvudfinansiär var Vårdalstiftelsen. Det leddes av Britt-Marie Ternstedt, Göran Lantz och Lennart Nordenfelt.

Värdighet och de äldre

Detta projekt, ”Dignity and Older Europeans”, var ett EU-projekt och utgjorde den första delen av ovan beskrivna projekt, ”Hemmet som den sista vårdplatsen”. Projektets syfte var dels att studera hur olika kategorier av européer uppfattade värdighetsbegreppet dels också att utröna huruvida vården av och omsorgen om de äldre i olika delar av Europa präglades av värdighet. Projektets empiriska del utgjordes av fokusgruppintervjuer med äldre européer samt med vård- och omsorgspersonal. Sju europeiska länder, England, Irland, Frankrike, Spanien, Slovakien, Polen och Sverige deltog i denna undersökning. Det leddes från Cardiff av Win Tadd. Lennart Nordenfelt var ledare för den svenska delen av projektet. Projektet har sammanfattats i *Dignity in Care for Older People* (red. Lennart Nordenfelt 2009). Boken vänder sig bland annat till professionella i vård och social omsorg samt till studerande i etik- och gerontologiutbildningar.

Om hälsa och välfärd i djurens och människornas värld

Projektet var en begreppsanalytisk studie kring begreppen hälsa, livskvalitet och välfärd inom medicin och veterinärmedicin. Ett syfte med studien var att granska och jämföra valda delar av de senaste två årtiondenas såväl vetenskapliga, etiska som programinriktade diskussion med avseende på dessa begrepp. Ett annat syfte var att på grundval av granskningen utarbeta förslag till sådana rekonstruktioner av begreppen som kan vara till gagn för båda vetenskapsgrenarna. I projektet ingick också intervjuer med nyckelpersoner inom hälso- och sjukvård och veterinärmedicin. Projektansvarig var Lennart Nordenfelt. I projektet medarbetade även Bo Algers och Stefan Gunnarsson, Sveriges Lantbruksuniversitet, samt Henrik Lerner, tema H Det pågick mellan 2002-2007 och finansierades av Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS). Projektet har bland annat resulterat i Nordenfelts bok *Animal and Human Health and Welfare: A Conceptual Study* (2006), Henrik Lerner doktorsavhandling: *The Concepts of Health, Well-Being and Welfare as Applied to Animals* (2008) samt den svenska antologin *Djuren är väl också människor: En antologi om hälsa och välbefinnande i djurens och människornas värld* (2008).

Livsåskådning och lärande

Projektets syfte var att utifrån ett livsåskådnings- och pedagogiskt perspektiv nå en förståelse för hur cancerpatienter i en palliativ vårdkontext upplever sin existentiella livssituation. Bakgrunden var att det fanns få studier inom de vårdvetenskapliga och/eller vårdpedagogiska disciplinerna som var inriktade mot att undersöka existentiella livsfrågors betydelse och livsåskådningens livstolkande funktion hos patienter med obotlig sjukdom. Följande frågeställningar bearbetades: Hur lär sig patienterna att hantera sin existentiella livssituation? Vilken livstolkande funktion har den personliga livsåskådningen? Berättelseinriktade intervjuer utfördes med cancerpatienter i en palliativ vårdkontext i åldrarna 50-90 år. Projektet genomfördes av Caroline Krook och resulterade i doktorsavhandlingen *Se än lever jag. Livsåskådning och lärande i livets slutskede* (2007).

Dygdeetikens betydelse för profession och socialpolitik

Projektet pågick mellan 1999 och 2004. Syftet var att undersöka den nutida relevansen av vissa centrala begrepp i en aristoteliskt inriktad etik. Avsikten var att visa på vilket sätt en sådan etik kan ligga till grund för en reflektion över hur vi förhåller oss till varandra, både i våra privata och professionella relationer. Termen yrkesetik knyts ofta till förekomsten av en yrkesetisk kod hos vissa grupper. Projektet visade att aristoteliska resonemang kan nyttjas för yrkesetiska diskussioner och ge oss vidare perspektiv på begreppen professionalitet och ansvarigt handlande. Aristoteliska tankegångar kan även ge infallsvinklar på hur delar av socialpolitiken är förbundna med etik. Projektet genomfördes av Gunilla Silfverberg och finansierades av Humanistisk samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR)/Vetenskapsrådet (VR). Det resulterade i en bok med titeln *Ovissbetens etik* (2005).

Etiska normer och individers ambitioner. En studie om moraliskt betingad stress i hemtjänsten.

Projektet pågick mellan 1996 och 1998 och syftade till att klargöra vårdbiträdenas perspektiv på vad som är problematiskt ur etisk synpunkt i äldreomsorgen. I projektet ingick handledning med vårdbiträden i arbetsrelaterade etiska frågor och dialogsammanskomster med samtliga berörda i en hemtjänstorganisation. Vunna erfarenheter och insikter har legat till grund för en praktiskt inriktad etik med aristoteliska förtecken. Projektet genomfördes under ledning av Gunilla Silfverberg och genererade en bok med titeln *Praktik klokhet. Om dialogens och dygdens betydelse för yrkesskicklighet och socialpolitik* (1999). Det finansierades av Rådet för arbetslivsforskning (RALF).

Två EU-stödda europeiska forskningsprojekt har genomförts:

1. *Decision Making and Impaired Capacity*

Ersta vårdetiska institut deltog i detta EU-projekt 1994 – 1998. Det rörde bland annat demenssjuka patienter och frågor om eventuella begränsningar i deras rörelsefrihet, om deras skydd och rättssäkerhet och om ställföreträdarskap för sådana patienter. I forskningsprojektet fokuserades etiska frågor som uppkommer då patienten av olika anledningar inte har full beslutskapacitet. Projektledare för vårdetiska institutets räkning var Göran Lantz. Projektet genererade antologin *Nedsatt beslutsförmåga. Vem bestämmer för patienten?* (1998)

2. *Palliative Care Ethics*

Ersta vårdetiska institut deltog i detta EU-projekt 2000 – 2004. I projektet fokuserades etiska frågor i palliativ behandling vid livets slutskede. Det har innefattat en kartläggning av palliativa vårdformer och en analys av deras vårdideologiska innehåll. I projektet har såväl läkare, omvårdnadsforskare som etiker varit engagerade. Projektledare för vårdetiska institutets räkning var Göran Lantz.

Publicerade arbeten (urval)

Lützén, Kim, Cronqvist, Agneta, Magnusson, Anna-Bella, **Andersson, Lars** (2003). "Moral Stress. Synthesis of a Concept" i *Nursing Ethics. An International Journal for Health Care Professionals*. 10(3): 312-322.

Westman, B., Bergenmar, M., **Andersson, Lars** (2006). "Life, Illness and Death Existential Reflections of a Swedish Sample of Patients Who Have Undergone Curative Treatment for Breast- or Prostatic Cancer" i *European Journal of Oncology Nursing*. 2006:10: 169-176.

Andersson, Lars (2006). "Några filosofiska kommentarer till livsåskådningssamtal i vården" i Silfverberg, Gunilla (red.) *Nya vägar i vårdetiken*. Lund: Studentlitteratur.

Andersson, Lars (2008). "Livsåskådningsvetenskapliga perspektiv på vårdetik" i Silfverberg, Gunilla (red.). *Vårdetisk spegel*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola Förlag.

Erdner, Anette, **Andersson, Lars.**, Magnusson, Anna-Bella, Lützén, Kim (2009). "Variations in Views of Life of Persons with Long-term Mental Illness" i *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing* 16(1):54-60.

Eriksson, Stefan och **Andersson, Lars** (2001). Rum för autonomi. Om Jehovas vittnen och blodtransfusioner. *Socialmedicinsk tidskrift* 5:436-448.

- Eriksson, Stefan och **Andersson, Lars** (2002). ”Samtal måste föras! Autonomi i fallet Jehovas vittnen och blodtransfusioner” i *Läkartidningen* 99(4):321-322.
- Gustafsson, Barbro och **Andersson, Lars** (2001). ”The Nine-Field-Model” for Evaluation of Theoretical Constructs in Nursing. Part One. Development of a new model for nursing theory evaluation and application of this model to theory description of the SAUC model. *Theoria: Journal of Nursing Theory* 10(1):10-34.
- Gustafsson, Barbro & **Andersson, Lars** (2001) ”The Nine-Field-Model” for Evaluation of Theoretical Constructs in Nursing. Part Two. Application of the evaluation model to theory analysis, theory critique and theory support of the SAUC model.” *Theoria: Journal of Nursing Theory* 10(2):19-38.
- Gustafsson, Barbro & **Andersson, Lars** (2001). ”The SAUC model for confirming nursing analysed through ‘the Nine-Field-Model’ for evaluation of theoretical constructs in nursing” i *Monograph. Critical Appraisal. Nursing Theories in Practice, Education and Research*. Gothia, Stockholm.
- Westius, Anders, **Andersson, Lars**, Kallenberg, Kjell ”View of Life in Persons with Dementia” i *Dementia. The International Journal of Social Research and Practice*. (accepterad 2008).
- Bergdahl, Elisabeth**, Carlander Ida, Dwyer, Lise-Lotte (2009). *Värdighet och döende*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola. Arbetsrapportserie 63. Institutionen för vårdvetenskap.
- Krook, Caroline** (2007). *Se än lever jag. Livsåskådning och lärande i livets slutskede*. Stockholm. Lärarhögskolan i Stockholm. Institutionen för samhälle, kultur och lärande. HLS Förlag.
- Lantz, Göran** (1992). *Vårdetik. Berättelsen om Arthur*. Stockholm: Liber.
- Lantz, Göran** (1998). *Nedsatt beslutsförmåga. Vem bestämmer för patienten?* Stockholm: Ersta vårdetiska institut.
- Lantz, Göran** (2003). ”Teologi och palliativ vård” i Sandman, Lars och Woods, Simon. (red.). *God palliativ vård. Etiska och filosofiska aspekter*. Lund: Studentlitteratur.
- Lantz, Göran** (2003). ”Roots” i *Virtues of Independence and Dependence on Virtues* Beckman, Ludvig. och Uddhammar, Emil (red). London: Transaction Publishers.
- Lantz, Göran** (2005). ”De två språken” i *Det öppna rummet. Festskrift till Merete Mazzarella*. Helsinki: Söderströms och Stockholm: Atlantis.
- Lantz, Göran**. och Bengtsson, Karin. (2006). ”Att studera en yrkesetik” i Silfverberg, Gunilla (red.). *Nya vägar i vårdetiken*. Lund: Studentlitteratur.

- Lantz, Göran** (2007). ”Hemmets betydelse” i Silfverberg, Gunilla (red.). *Hemmets vårdetik. Om vård av äldre i livets slutskede*. Lund: Studentlitteratur.
- Lantz, Göran** (2008). ”Eftertankar om rehabilitering” i Silfverberg, Gunilla (red.). *Rehabilitering – en etisk utmaning för vården*. Ersta Sköndal högskola Förlag.
- Nordenfelt, Lennart** (1987/1995). *On the Nature of Health*. Dordrecht: Reidl.
- Nordenfelt, Lennart** (1997). *Talking about Health*. Amsterdam: Rodopi. Value Inquiry Book Series.
- Nordenfelt, Lennart** (2000). *Action, Ability and Health. Essays in the Philosophy of Action and Welfare*. Dordrecht: Kluwer.
- Nordenfelt, Lennart** (2001). *Health, Science and Ordinary Language*. Amsterdam: Rodopi.
- Nordenfelt, Lennart** (2006). *Animal and Human Health and Welfare*. Wallingford: Cabi.
- Nordenfelt, Lennart** (2007). *Rationality and Compulsion. Applying Action Theory to Psychiatry*. Oxford: Oxford University Press.
- Nordenfelt, Lennart** (2007). ”Hemmets värden. Om hälsa, livskvalitet och autonomi och ”Om mänsklig värdighet” i Silfverberg, Gunilla (red.). *Hemmets vårdetik. Om vård av äldre i livets slutskede*. Lund: Studentlitteratur.
- Nordenfelt, Lennart** (2008). ”Hälsa som medicinens mål” i Silfverberg, Gunilla (red.). *Vårdetisk spegel*. Ersta Sköndal högskola Förlag.
- Nordenfelt, Lennart** (2008). *The Concept of Work Ability*. Bryssel: Peter Lang.
- Nordenfelt, Lennart, Algers Bo och Gunnarson, Stefan** (red. 2008). *Djuren är väl också människor. En antologi om hälsa och välbefinnande i djurens och människornas värld*. Skara: Institutionen för husdjurens miljö och hälsa, Sveriges lantbruksuniversitet.
- Nordenfelt, Lennart** (under utg.). ”Dignity” i *Encyclopedia of Applied Ethics*.
- Nordenfelt, Lennart** (red. 2009). *Dignity in Care for Older People*. Oxford: Willey-Blackwell.
- Silfverberg, Gunilla** (1996). ”Hunden, hemtjänsten och moralen” i Gaunt, David och Lantz, Göran (red.). *Hemmet i vården Vården i hemmet* Stockholm: Liber.
- Silfverberg, Gunilla** (1996). *Att vara god eller att göra rätt. En studie i yrkesetik och praktik*. Ak.avh. Nora: Nya Doxa.
- Silfverberg, Gunilla** (1997). ”Enhver sin egen lykkes smed” i Holm, Søren och Lützén, Kim (red.). *Expert og Medmenneske. Om etik i sundhetsvesendet* Köpenhamn: Akademisk Förlag.
- Silfverberg, Gunilla** (1998). ”Aristoteles i hemtjänsten” i *Vårdadministratören* 1998:4.
- Silfverberg, Gunilla** (1999). ”Ett aristoteliskt perspektiv på omsorg och moralfenomen i en social praktik” i Carl-Reinhold Bråkenhielm et al.(red.). *Nya vägar i teologin* Nora: Nya Doxa.
- Silfverberg, Gunilla** (1999). ”Regelföljande eller handlingskunskap - om yrkesetik ur ett

- aristoteliskt dygdeetiskt perspektiv” och ”Hållbar etik” i *Dygd i yrke och samhälle. Aristoteliska undersökningar om etiska klokbet och social yrkesskicklighet*. Stockholm: diaLOGOS.
- Silfverberg, Gunilla** (1999). *Praktisk klokbet. Om dialogens och dygdens betydelse för yrkesskicklighet och socialpolitik*, Stockholm/Stehag: Symposion, 2:a uppl. 2001, nyutgåva 2005, FoU Skåne: Skriftserie 2005:5.
- Silfverberg, Gunilla** (2000). ”Dialogen skapar värden” i *Ledmotiv 1/2000*. CASL. Handelshögskolan i Stockholm.
- Silfverberg, Gunilla** (2001). ”Dialog – det mänskliga mötets konst” i *Utan fast punkt. Om förvaltning, kunskap, språk och etik i socialt arbete*. Socialstyrelsen 2001.
- Silfverberg, Gunilla** (2002). ”Vad kan Aristoteles ge hemtjänsten?” i *Äldre i centrum* nr 2 2002.
- Silfverberg, Gunilla** (2002) ”Vems etik? Vilken etik? Om dialog och dygd i omsorg och vård” i *Om samtal - en nordisk antologi* (red. Ulla M. Holm). Göteborg: tryck Gotab.
- Silfverberg, Gunilla**. (2003). ”Det oundvikliga beroendet” i Sandman, L. & Woods, S. (red.). *God palliativ vård. Etiska och filosofiska aspekter*. Lund: Studentlitteratur.
- Silfverberg, Gunilla**. (2005). *Ovisshetens etik*. Nora: Nya Doxa.
- Silfverberg, Gunilla**. (red. 2006). *Nya vägar i vårdetiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Silfverberg, Gunilla**. (red. 2007). *Hemmets vårdetik. Om vård av äldre i livets slutskede*. Lund: Studentlitteratur.
- Silfverberg, Gunilla**. (red. 2008). *Vårdetiska spegel*. Ersta Sköndal högskola Förlag.
- Silfverberg, Gunilla**. (red. 2008). *Rehabilitering – en etisk utmaning för vården*. Ersta Sköndal högskola Förlag.
- Silfverberg, Gunilla** (2009). *Hästens och hundens roll i rehabilitering och förebyggande hälsoarbete*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola. Arbetsrapportserie 62. Institutionen för vårdvetenskap.

Forskare i vårdetik med livsåskådningsvetenskap

Lars Andersson är teologie doktor, lektor och ämnesansvarig för livsåskådningsvetenskap. Han forskar i livsåskådningsfrågor i en vårdkontext.

Göran Lantz är professor emeritus i vårdetik och verksam vid Ersta Sköndal högskola. Under åren 1988 – 2003 var han föreståndare för Ersta vårdetiska institut. Hans aktuella forskningsområden är hemmet som vårdplats, etik vid livets slut och omvårdnaden av den döda människan.

Lennart Nordenfelt är professor i hälso- och sjukvårdens teori och etik. Nordenfelts huvudsakliga forskningsområden är filosofisk handlingsteori samt medicinens och hälso- och sjukvårdens teori. Inom det senare området har han särskilt fokuserat på teorier om hälsa, livskvalitet och hälsofrämjande. Nordenfelts forskningsområde har under 2000-talet utvidgats till att även gälla djurens hälsa och välfärd

Gunilla Silfverberg är professor, ämnesföreträdare och forskningsledare i vårdetik. I sin forskning har hon intresserat sig för dygdeetikens relevans i vård och social omsorg. Hon har under senare år även intresserat sig för rehabiliteringens etiska frågor och därvid särskilt uppmärksammat djuren, speciellt hästen som medarbetare i okonventionella behandlingsformer.